

विभाग १ - गदय

Q.1 (अ) उता-याच्या आधारे दिलेल्या सूचनेनुसार कृती करा.

1 A1) सूचनेप्रमाणे कृती करा

2

निरंजनाला मामानी असा सल्ला दिला.

निरंजनची गुरुजींवर अपार श्रद्धा होती. तसं गुरुजींचंही निरंजनवर खूप प्रेम होतं. तो त्यांचा लाडका विद्यार्थी होता, कारण तो अतिशय प्रामाणिकपणे काम करायचा आणि अभ्यासही. या जगात त्याचं असं कुणी नव्हतंच. दूरदूरच्या नात्यातल्या एका मावशीच्या घरी चिपळूण शहरालगतच्या एका उपनगरात तो राहायचा. गावापासून दूर डोंगराच्या पायथ्याशी हे मावशीचं घर होतं. आईवडील लहानपणीच वारले. काही दिवस मामाने सांभाळ केला आणि मग कामासाठी म्हणून चिपळूणला आणलं. या मावशीकडे आणून सोडलं आणि तोही मुंबईला निघून गेला तो कायमचाच. जाताना मोलाचा सल्ला मात्र देऊन गेला- 'रडत बसू नको. शेण, गोठा वगैरे जी पडतील ती सारी कामं कर. मावशी देईल ते खा आणि इथंच रहा. मावशी तुला शाळेतही घालणार आहे.'

मामा गेला तो पुन्हा परतला नाही मात्र लहानगा निरंजन मावशीच्या घरी प्रामाणिकपणे काम करायचा. घरातल्या सर्वांशी त्याने जमवून घेतलं आणि शाळेत नाव दाखल केलं. मावशीची परिस्थिती यथातथाच असल्याने निरंजन वार लावून जेवायचा.

A2) एका शब्दात उत्तरे लिहा

2

- 1) गावापासून दूर डोंगराच्या पायथ्याशी घर होते -
- 2) निरंजनला लहानपणीच सोडून गेले -
- 3) निरंजनला मावशीकडे आणून सोडले -
- 4) निरंजनची अपार श्रद्धा होती -

A3) स्वमत

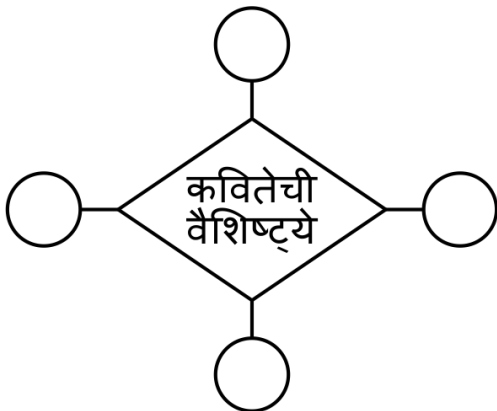
3

तुमच्या गावाचे वर्णन पाच ओळी लिहा.

(आ) उता-याच्या आधारे दिलेल्या सूचनेनुसार कृती करा.

1 A1) चौकटी पूर्ण करा

2

कादंबरी: काय सुश्रुत, आवडली का कथा? मी कादंबरी. कथेची थोरली बहीणच म्हण हवं तर. कादंबरी म्हणजे खरं

तर मोठी कथाच; पण माझा आवाका कथेपेक्षा फार मोठा!

कादंबरी: अरे, माझ्यात खूप खूप पात्रं असतात. त्यांचा परस्पर संबंध असतो. विविध घटना, प्रसंगांतून माझे कथानक हळूहळू उलगडत जाते. वाचता वाचता माझ्यातील पात्रं तुम्हांला ओळखीची वाटू लागतात, आपल्यातीलच भासू लागतात. अनेक अनपेक्षित वळणं घेत घेत मी वाचकांची उत्कंठा वाढवते. आता या कथानकात पुढे काय होईल? याचा विचार करत वाचक माझ्यात गुंतून जातो व रममाण होतो.

कादंबरी: बरं का सुश्रुत, साहित्य क्षेत्रातील सर्वोच्च मानाचा 'ज्ञानपीठ' पुरस्कार वि. स. खांडेकर यांच्या 'ययाति' या कादंबरीला मिळाला. तेव्हा मराठी माणसांचा ऊर अभिमानं भरून आला.

(इतक्या त कवि ता सुश्रुतच्या खांद्याला धरून वि चारते.)

कविता: सुश्रुत, ओळखलंस मला? अरे, मी आहे कविता. आपली तर फार पूर्वी पासून चांगलीच ओळख आहे, नाही का? तुमच्या पाठ्यपुस्तकांतल्या सगळ्या कविता तुम्ही तालासुरांत म्हणता.

सुश्रुत: हो ताई! मला आठवतंय. 'ही आवडते मज मनापासुनी शाळा' आणि 'श्रावणमासी हर्ष मानसी' या माझ्या आवडत्या कविता.

कविता: छान हं. सुश्रुत, माझं रूप छोटंसं, आटोपशीर. मोजक्या शब्दां त मोठा आशय व्यक्त करणं हे माझं वैशिष्ट्य. यमक, अनुप्रास अशा शब्दा लंकारांनी माझं बाह्यरूप आणि उपमा, उत्प्रेक्षा, रूपकासारख्या अर्था लंकारांनी माझं अंतरंग सजवून कवी मला अधिक आशयगर्भ करतात.

सुश्रुत: मॅडम नेहमी सांगतात कवितेची शब्दरचना अर्थ पूर्ण व चपखल असते. कल्पनांचा सुंदर आविष्कार कवितेत असतो, हे बरोबर ना?

A2) i) चौकटी पूर्ण करा

1) 'ययाति' कादंबरीचे लेखक

2)

कादंबरी हीची थोरली बहीण

ii) रिकामी जागा भरा

1) 'ही आवडते मज मनापासुनी

2) कवितेची शब्दरचना व असते.

A3) स्वमत

तुम्हांला आवडलेल्या पुस्तकाबाबत खालील मुद्द्यांचा विचार करून माहिती लिहा.

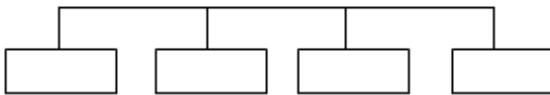
i. पुस्तकाचे नाव	vi. पुस्तकातून मिळणारा संदेश
ii. लेखक	vii. मूल्य
iii. साहित्यप्रकार	viii. सामाजिक महत्त्व
iv. वर्ण्य विषय	ix. आवडण्याची कारणे
v. मध्यवर्ती कल्पना	

अपठित गद्य

(इ) उता-याच्या आधारे दिलेल्या सूचनेनुसार कृती करा.

1 A1) चौकटी पूर्ण करा

सामान्यांना भावणारे व परवडणारे संवाद

त्यांतला एकजण एकदा दुस-याच्या भेटीला गेला. भेट झाली. त्यानंतर दोघेही आपापल्या जागी खुर्च्यावर शांतपणे बसून राहिले. एकमेकांशी अवाक्षरही बोलले नाहीत. तासाभराने भेटीला आलेला विद्वान उठला आणि यजमानांचा निरोप घेताना हर्षभरित होऊन म्हणाला "वा वा ! किती मजेत वेळ गेला म्हणून सांगू!" यजमान म्हणाले, "माझाही वेळ फार छान गेला!" एक तासभर शब्दही न बोलता संवादाचा आनंद मनसोक्त लुटणारे हे दोन विद्वान म्हणजे

1

1

3

2

'संवाद या संकल्पनेची परमोच्च आदर्शावस्था म्हटली पाहिजे. दोन जिवलग, अध्यात्मक्षेत्रातील गुरुशिष्य, एकाच ध्येयाचा किंवा कलेचा ध्यास घेतलेले उत्कट साधक हे असे 'शब्देविण संवादिजे या अवस्थेप्रत जाऊ शकतात. अनेक वर्षे एकत्र संसार केलेली काही वृद्ध जोडपी बघावीत. ती एकमेकांशी बोलताना सहसा कुणाला आढळायची नाहीत, पण प्रापंचिक बाबतीत त्यांची मने इतकी मिळुनजुळून गेलेली असतात की, एकाने जो निर्णय घ्यावा तो दुस-याच्या मनाला आधीच उमगलेला इतकेच नव्हे, तर मान्यही झालेला असतो, असे इतरांच्या प्रत्ययाला येते. इथे मनाचेच एक बिनतारी तारायंत्र चालू असते. शब्दांचे माध्यम तिथे अपुरे पडते, असे तर शब्दांची तिथे गरजही उरलेली नसते. आपल्यासारख्या सामान्यांना शब्दावाचूनचे संवाद भावणारही नाहीत, की परवडणारही नाहीत. आपल्याला कठीण, साधे, सरळ, वक्र, कसे का होइना, पण बोलणे आणि ठणठणीत बोलणेच हवे असते.

A2) i) योग्य पर्याय निवडा

शब्देविण संवादिजे या अवस्थेप्रत जाऊ शकणारे

अ. दोन जिवलग भावंडे ब. दोन जिवलग शेजारी क. दोन जिवलग नातेवाईक ड. दोन जिवलग मित्र

ii) एका वाक्यात उत्तर लिहा

वृद्ध जोडप्यांच्या प्रापंचिक बाबतीत जुळून येणा-या गोष्टी.

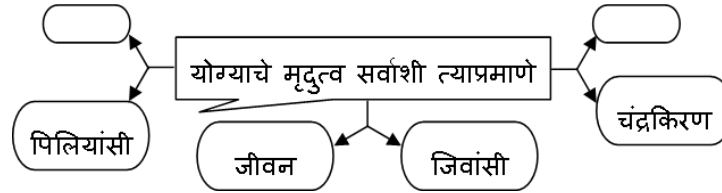
i.

ii.

विभाग २ - पदय

Q.2 (अ) खालील पद्याच्या आधारे दिलेल्या सूचनेनुसार कृती करा.

1 A1) i) आकृती पूर्ण करा

ii) चौकटी पूर्ण करा

1) व्यक्तीला सुख देणारा -

2) तात्पुरती तहान भागविणारे -

जेवीं चंद्रकिरण चकोरांसी | पांखोवा जेवीं पिलियांसी |
जीवन जैसे कां जीवांसी | तेवीं सर्वांसी मृदुत्व ॥
जळ वरिवरी क्षाळी मळ | योगिया सबाहय करी निर्मळ |
उदक सुखी करी एक वेळ | योगी सर्वकाळ सुखदाता ॥
उदकाचें सुख तें किती | सर्वेचि क्षणें तृषितें होती |
योगिया दे स्वानंदतृप्ती | सुखासी विकृती पै नाही ॥
उदकाची जे मधुरता | ते रसनेसीचि तत्त्वतां |
योगियांचे गोडपण पाहतां | होय निवविता सर्वेद्रियां ॥
मेघमुखें अधःपतन | उदकाचें देखोनि जाण |
अधःपातें निवती जन | अन्नदान सकळांसी ॥
तैसे योगियासी खालुतें येणें | जे इहलोकीं जन्म पावणें |
जन निववी श्रवणकीर्तनें | निजज्ञानें उद्धरी ॥

A2) i) एका वाक्यात उत्तर लिहा

योगी पुरुष इहलोकात येऊन कोणती कामे करतात?

ii) सत्य की असत्य ते लिहा

1) पाणी सबाहय निर्मळ करते -

2) पिल्लांसाठी पक्षिणीची पंख असतात -

A3) प्रस्तुत कवितेतील शब्दांचा अर्थ लिहा.

2

- i. पाखोवा -
- ii. जीवन, उदक, जल -
- iii. जीव -
- iv. मृदुत्व -

A4) स्वमत

2

योगी पुरुष आणि पाणी हे दोघेही सामाजिक कार्य करतात, हे स्पष्ट करा.

(आ) कवितेसंबंधी खालील मुद्द्यांना अनुसरून कृती सोडवा.

(8)

योगी सर्वकाळ सुखदाता कवितेसंबंधी खालील मुद्द्यांना अनुसरून कृती सोडवा.

- १) प्रस्तुत कवितेचे कवी/कवयित्री (१ गुण)
- २) कवितेचा विषय (१ गुण)
- ३) खालील ओळींचा अर्थ स्पष्ट करा. (२ गुण)
जेवीं चंद्रकिरण चकोरांसी | पांखोवा जेवी पिलीयांसी |
जीवन जैसे का जीवांसी | तेवी सर्वासी मृदुत्व |
- ४) कवितेतून मिळणारा संदेश (२ गुण)
- ५) कवितेतील शब्दांचा अर्थ लिहिणे. (२ गुण)
खालुते -
निजज्ञाने -
उद्धारी -
मधुरता -

किंवा

रंग मजेचे रंग उद्याचे कवितेसंबंधी खालील मुद्द्यांना अनुसरून कृती सोडवा.

- १) प्रस्तुत कवितेचे कवी/कवयित्री (०१ गुण)
- २) कवितेचा विषय (०१ गुण)
- ३) खालील ओळींचा अर्थ स्पष्ट करा. (०२ गुण)
धान्य देईना संगणक हा काळी आई जगवू
मातीमध्ये जे हातु राबती, तयांस देऊ पृष्ठी रंग मजेचे, रंग उद्याचे.
- ४) कविता आवडण्याची व न आवडण्याची कारणे (०२ गुण)
- ५) कवितेतून मिळणारा संदेश (०२ गुण)

विभाग ३ - स्थूलवाचन

Q.3 खालील कोणत्याही दोन कृती सोडवा.

(6)

- 1) टीपा लिहा:-
व्युत्पत्ती कोशाचे कार्य?
- 2) कवितेतील सूर्य आणि पणती या प्रतीकांचा तुम्हांला समजलेला अर्थ सविस्तर लिहा.
- 3) सूर्यास्ताच्या दर्शनाने मनात निर्माण होणा-या मानवी भावभावना स्पष्ट करा.

विभाग ४ - भाषाभ्यास

Q.4 (अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती सोडवा.

(१) वाक्यांचे प्रकार ओळखा -

(2)

- i. तुम्हाला शाल दिली तर चालेल काय?
- ii. हे बघ, शाळेचे सगळे अधिकारी आलेत.

(२) वाक्यरुपांतर - (2)

1) पौर्णिमेला पूर्णचंद्र असतो. (नकारार्थी वाक्य करा)

2) तुझं वर्ष कसं वाया जाईल? (विधानार्थी वाक्य करा)

(३) खालील वाक्यप्रचारांचा अर्थ लिहून वाक्यात उपयोग करा. (फक्त २) (4)

1) गहाण ठेवणे →

2) आर्जव करणे →

3) पश्चाताप होणे →

(आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती.

(१) शब्दसंपत्ती -

(i) समानार्थी शब्द लिहा. (1)

1) i. वार्ता -

ii. पोट -

(ii) विरुद्धार्थी शब्द लिहा. (1)

1) i. भाग्य ×

ii. इच्छा ×

(iii) शब्दसमुहाबद्दल एक शब्द लिहा. (1)

i. मूर्तीची पूजा करणारा →

ii. सूर्याचा होणारा उद्य →

(iv) वचन बदला. (1)

कलाकार -

काठी -

(२) लेखननियमांनुसार लेखन - (2)

लेखननियमांनुसार बदल करा.

1) तुझि कूभं रास नि कुंभ लग्न आहे.

2) त्यामुळे मि दुःखी होतो.

(३) विरामचिन्हे - (2)

1) खालील वाक्यांतील विरामचिन्हे ओळखून लिहा.

शैक्षणिक जीवनात जोशी सर, शिर्के सर, श्री. मालेगाववाला या सर्वानीच माझ्या व्यक्तिमत्त्वाच्या जडणघडणीसाठी उत्तम मार्गदर्शन केलं, संस्कार केले.

2) विरामचिन्हांचा योग्य वापर करा.

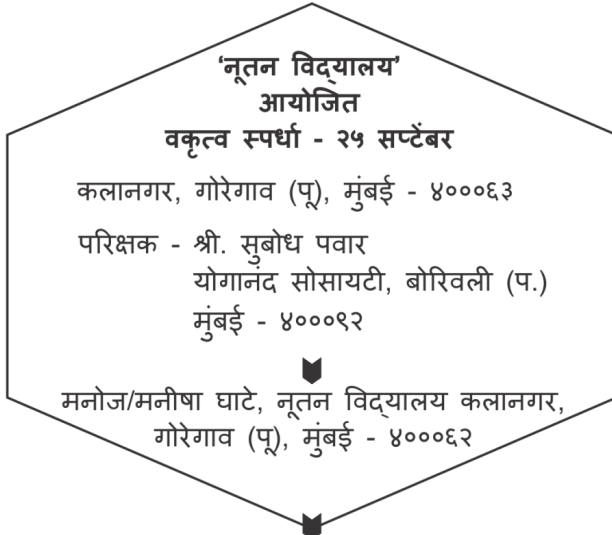
तुला सांगतो मी पंत 'डाएट कर' बटाटा सोड बटाट्याचं नाव काढू नकोस

विभाग ५ - उपयोजित लेखन

Q.5 (अ) 1. पत्रलेखन - (6)

खालील विषयावर पत्र लिहा.

खालील निवेदन वाचा व त्याखालील कोणतीही एक कृती सोडवा.

विद्यार्थी प्रतिनिधी नात्याने पत्र लिहित आहे

वक्तृत्व स्पर्धेसाठी परीक्षक
म्हणून उपस्थित राहण्याची
विनंती पत्र

किंवा

वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम
येणा-या स्पर्धकास
अभिनंदन पत्र

किंवा

2. सारांशलेखन -

विभाग १ - गद्य प्र.१(इ) उतारा वाचा व त्याचा एकतृतीयांश एवढा सारांश तुमच्या शब्दांत लिहा.

(आ) खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृति करा.

(10)

(१) जाहिरातलेखन (60 ते 80 शब्द)

खालील शब्दांचा आधार घेऊन आकर्षक जाहिरात तयार करा.

(२) कथालेखन (80 ते 100 शब्द)

खालील अपूर्ण कथा वाचा, तुमचा विचार व कल्पकतेने ती कथा पूर्ण करा.

(दिलेली अपूर्ण कथा लिहून घेण्याची आवश्यकता नाही.)

फार फार वर्षापूर्वीची गोष्ट आहे. रामपूर नावाच्या गावात श्रीधर नावाचा जमीनदार राहत होता. जवळ- जवळ अर्धे गाव त्याच्या मालकीचे होते. भरपूर नोकर त्याच्या शेतात राबत होते. तो नोकरांशी अतिशय प्रेमाने वागे. त्यांना वेळेवर पगार देई. तरीही तो एका चिंतेने ग्रासलेला होता. इतके नोकर असताना आपल्याला उत्पन्न कमी का मिळते? हे त्याला समजत नव्हते. श्रीधरचा एक जीवाभावाचा मित्र होता. त्याचे नाव वासुदेव होते. श्रीधरच्या आयुष्यात कोणतीही समस्या निर्माण झाली की तो वासुदेवशी चर्चा करत असे. शेतावर इतके नोकर असताना उत्पन्न कमी कसे? हा विषय सुद्धा चर्चेसाठी आला.

(३) बातमीलेखन (80 ते 100 शब्द)

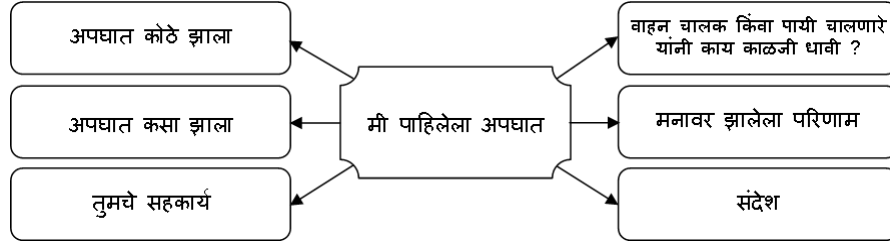
नवभारत विद्यालय, शनिवार पेठ, पुणे येथे १४ नोव्हेंबर या दिवशी बालदिवस संपन्न झाला.

(इ) लेखनकौशल्य

(8)

खालील लेखनप्रकारांपैकी कोणत्याही एक कृती सोडवा. (शब्दमर्यादा 100 ते 120 शब्द)

1)

2) वारूळातील सापाचे आत्मवृत्त :

वारूळ निर्माण करणारे

वारूळात येणे

वारूळाचे महत्त्व.

मुंग्या आणि सापाची मैत्री

मनुष्याकडून त्रास

3) विकासाचा पाया -

मुद्दे -

आपल्या देशातील निरक्षरतेचे प्रमाण मोठे - निरक्षर अनेक सुखांना वंचित, परावलंबी - संकटात सापडतात - सावकराकडून फसवणूक - अंधश्रद्धांचा प्रभाव - शिक्षणाने सुसंस्कृतपणा, विचारक्षमता वाढते - व्यक्तिमत्त्वविकास - लोकशाहीत मतदार सुशिक्षित हवा.